

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΕΜΕΣΟΥ

Στη Λεμεσό, η ιδέα του Μουσείου άρχισε να υλοποιείται από τους πρώτους μήνες του 1986. Η ίδρυσή του αποτελεί μέρος ενός γενικότερου σχεδίου που ονομάσαμε «προστασία της εκκλησιαστικής κληρονομιάς». Μ' αυτό τον όρο εννοούμε τα αρχιτεκτονικά μνημεία, όπως εκκλησιές, παρεκκλήσια, μονές, παλιά σχολεία, ελιόμυλους και θρύψες, σε οποιαδήποτε κατάσταση διατήρησης, με το γύρω φυσικό τους περιβάλλον αλλά και την εσωτερική κινητή και ακίνητη τους επίπλωση, που αποτελούν περιουσία της Εκκλησίας. Μίλησα για περιουσιακά στοιχεία, γιατί κι άλλα μνημεία της γενικότερης πολιτιστικής και εθνικής μας κληρονομιάς συμπεριλαμβάνονται, θεωρητικά, στην εκκλησιαστική, όπως αρχιτεκτονικά κατάλοιπα και άλλα ευρήματα ανασκαφών που αφορούν παλαιότερες περιόδους της εκκλησιαστικής ιστορίας, για παράδειγμα μια παλαιοχριστιανική βασιλική με τα ψηφιδωτά της και άλλα αντικείμενα που βρέθηκαν σ' αυτή.

Σοφοκλής Σοφοκλέους

Διευθυντής Βυζαντινού Μουσείου Λεμεσού

Πρόγραμμα δράσης:

Το πρόγραμμα δράσης που καταστρώθηκε, διαχωρίστηκε σε διάφορες φάσεις. Στην πρώτη από αυτές αποφασίστηκε να γίνουν ουστηματικές καταγραφές και φωτογραφήσεις των παλαιότερων εικόνων και αντικειμένων, χωρίς να αποκλείονται άλλα νεότερα σημαντικές ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας. Οι καταγραφές γίνονται με επιτόπιες επισκέψεις, όπου συμπληρώνεται ειδικό δελτίο για κάθε αντικείμενο, το οποίο στη συνέχεια δαίνεται σε φωτογραφίες και διαφάνειες. Με την ευκαιρία της πρώτης αυτής φάσης, έγιναν επίσης μελέτες για το γεωγραφικό, ιστορικό και λαογραφικό πλαίσιο της εκκλη-

σιαστικής κληρονομιάς, με καταγραφή προφορικών μαρτυριών, παραδόσεων και περισυλλογή ιστορικών στοιχείων με έρευνα σε βιβλιοθήκες. Αυτές οι έρευνες βοήθησαν συχνά στην ταύτιση εικόνων και αντικειμένων που είχαν μετακινηθεί από τον αρχικό τους χώρο διαφύλαξης ή και θεωρούνταν χαμένα, προσδιορίζοντας την προέλευσή τους και γενικά συνέβαλαν στην καλύτερη χρονολόγηση και ερμηνεία τους.

Με την ευκαιρία αυτών των εξορμητικών καταρτίστηκε πλήρης κατάλογος όλων των εκκλησιαστικών αρχιτεκτονικών μνημείων, από τα παλαιότερα μέχρι τα πιο σύγχρονα. Πρέπει εδώ να αναφερθεί ότι η μητροπολιτική περιφέρεια Λεμεσού περιλαμβάνει

και τις ενορίες τεσσάρων Δήμων και εκείνες 77 κοινοτήτων, καθώς και διάφορες μονές.

Το κτίριο του Μουσείου

Από το φθινόπωρο του 1986 αγοράστηκε από τη Μητρόπολη η παλιά ιταλική σχολή στην οδό Αγ. Ανδρέου, η οποία θα συντηρηθεί και διαρρυθμιστεί, ώστε να λειτουργήσει σαν Μουσείο. Πρόκειται για κτίριο που σχεδιάστηκε από τον Ιταλό αρχιτέκτονα Καφιέρο και τελείωσε το 1923. Είναι εγκαταλειμμένο από το 1972 γι' αυτό έχει υποστεί διάφορες φθορές. Το Μουσείο προβλέπεται να περιλαμβάνει χώρους μόνιμων και έκτακτων

εκθέσεων που θα καταλαμβάνουν και το μεγαλύτερο μέρος από πλέυρας εμβαδού. Οι χώροι των έκτακτων εκθέσεων προορίζονται για εκθέσεις του ίδιου του Μουσείου αλλά και διαφόρων παρεμφερών ιδρυμάτων, ακόμη και σύγχρονων καλλιτεχνών που θα ήθελαν να εκθέσουν προσωπικά τους έργα. Τα εργαστήρια συντήρησης και τέχνης (κυρίως βυζαντινής ζωγραφικής) μαζί με ανάλογους εκπαιδευτικούς χώρους και δωμάτια αποθήκευσης υλικού που δεν μπορεί να εκτεθεί ή που χρειάζεται ειδική προστασία, θα βρίσκονται στην ίδια πτέρυγα. Στο τμήμα της διαχείρισης θα υπάρχουν τα αρχεία των καταγραφών και φωτογραφησών που θα συνεχίζουν να διεξάγονται, οι αποτυπώσεις των παλιών εκκλησιών και άλλων μνημείων, τα ανάλογα αρχεία που αφορούν τη συντήρηση των έργων τέχνης κ.ά. Πρόκειται για εξειδικευμένη βιβλιοθήκη που αφορά την ιστορία, αρχαιολογία και τέχνη του γενικότερου βυζαντινού πολιτισμού, με ιδιαίτερη έμφαση στην Κύπρο. Στην είσοδο του κτίριου προβλέπεται μικρό βιβλιοπωλείο. Δύο άλλοι χώροι θα χρησιμοποιούνται για έκτακτες πολιτιστικές εκδηλώσεις: μια αίθουσα για συνέδρια, διαλέξεις, προβολές και ένα μικρό υπαίθριο αμφιθέατρο στον κήπο, για καλοκαιρινές εκδηλώσεις.

Οι συλλογές

Βασικό είναι ότι θα περιουλλεγεί υλικό από τις διάφορες ενότητες. Σκοπός δεν είναι να συγκεντρωθεί στη Λεμεσό το μεγαλύτερο δυνατό μέρος της κινητής κληρονομιάς, πράγμα που θα σήμαινε αυθαίρετη παρέμβαση και παραβίαση του ιστορικού περιβάλλοντος όπως το κληρονομήσαμε, αλλά μακροπρόθεσμα θα μπορούσε να γίνει η αιτία μιας μαζικής απώλειας της κληρονομιάς αυτής (κλοπή), θανάτωση σε περίοδο πολέμου ή άλλης πολιτικής ή κοινωνικής αστάθειας, πυρκαγιά, φυσικές καταστροφές όπως ένας σεισμός κ.α.) που θα μπορούσαν να επηρεάσουν το Μουσείο σε κάποιο μελλοντικό στάδιο. Αντικείμενα που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της αρχικής ή μιας μεταγενέστερης επίπλωσης του αρχιτεκτονικού μνημείου και είναι ακόμα σε χρήση, δεν πρόκειται να μετακινηθούν, αλλά θα ληφθούν ειδικά προληπτικά μέτρα για την προστασία τους. Σε κάποιο στάδιο θα αρχίσουν να συντηρούνται, κυρίως μετά τη λειτουργία του εργαστηρίου στο Μουσείο της Λεμεσού. Εικόνες και αντικείμενα που έχουν χάσει τη χρήση τους στο σύνολο της επίπλωσης του ναού, αλλά και τη λατρευτική ή τελε-

τουργική τους ιδιότητα, από αυτά θα γίνει μια επιλογή για τη σύσταση των συλλογών του Μουσείου στη Λεμεσό. Αλλά και σ' αυτή την περίπτωση τίθεται, εκτός άλλων προβλημάτων, θέμα της αλλαγής των κλιματικών συνθηκών μεταξύ χώρου προέλευσης και χώρου μελλοντικής διαφύλαξης και εννοούμε κυρίως την αλλαγή της σχετικής υγρασίας. Αυτή η αλλαγή αφορά κυρίως τα έργα τέχνης που είναι κατασκευασμένα από οργανικά υλικά (ξύλο, δέρμα, χαρτί, υφασμα...) και από μέταλλα που οξειδώνονται. Αν οι συντηρητές και ο ειδικός κλιματολόγος δε συνιστούν αλλαγή του χώρου διαφύλαξης ορισμένων τέτοιων αντικειμένων, τότε αυτά θα παραμείνουν στον αρχικό τους χώρο, όπου διατηρήθηκαν για αιώνες.

Οι εικόνες

Οι παλαιότερες που έχουν διατηρηθεί σε χωριά της επισκοπικής περιφέρειας ανάγονται στο 12^ο αιώνα, χωρίς να αποκλείονται και προγενέστερες χρονικές τοποθετήσεις για εικόνες που δεν έχουν συντηρηθεί και καθαριστεί ακόμη, ώστε να χρονολογηθούν με περισσότερη ακρίβεια. Από το 12^ο αιώνα και μέχρι το 19^ο υπάρχει άφθονο υλικό που καλύπτει όλες τις περιόδους και σχεδόν όλα τα τεχνοτροπικά και αισθητικά ρεύματα από τα οποία πέρασε η κυπριακή αειογραφία μέσα από τις ιστορικές μεταλλαγές των αιώνων.

Εκκλησιαστικά βιβλία και χαλκογραφίες

Η συλλογή που θα εκτεθεί στο Μουσείο αρχίζει από το 16^ο και τελειώνει στο 19^ο αιώνα. Όλα σχεδόν τα βιβλία αυτά προέρχονται από τα ελληνικά τυπογραφεία της Βενετίας. Πρόκειται για Ακολουθίες Αγίων, Ευαγγέλια, Μηναία, Πεντηκοστήρια, Οράρια, Ευχολόγια κ.ά., που συχνά περιέχουν εικονογράφηση και χαλκογραφίες, αλλά και χειρόγραφες σημειώσεις στις πρώτες ή και τελευταίες σελίδες με ιστορικά και άλλα στοιχεία. Χαλκογραφίες υπάρχουν και σε μεγάλα ξαχωρά φύλλα. Εκτυπώματα χαλκογραφίων είναι και τα αντιμήνια που καλύπτουν όλο το 18^ο και 19^ο αιώνα.

Χρυσοκεντηκτική

Είδη χρυσοκεντηκτικής δε διασώθηκαν πολλά στη μητροπολιτική περιφέρεια. Αξιόλογο παράδειγμα είναι ένα επιγονάτιο με το Μυστικό Δείνιο

που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο 17^ο με 18^ο αιώνα.

Κεραμική

Τα παλαιότερα είδη κεραμικής ανάγονται στους μεσαιωνικούς χρόνους και τα νεότερα στην περίοδο της τουρκοκρατίας.

Μεταλλοτεχνία

Περιλαμβάνει κυρίως είδη χρυσοχοίας και αργυροχοίας όπως ιερά σκεύη (δισκοπότηρα, τρικρήλα, λαβίδες, δίσκους, θυμιάτα), κανθήλες, κηροστάτες και διάφορα λαμπροδηγία, πόρτες, διάφορα κοσμήματα και άλλα αφιερωματικά αντικείμενα. Τα επικαλύμματα Ευαγγελίων αποτελούν μέρος της συλλογής των βιβλίων.

Ευλογητική

Στη συλλογή αυτή υπάρχουν διάφοροι κηροστάτες, αρτοφόρια, τμήματα παλιών εικονοστασιών, αμβώνων, καθίσματα και άλλα είδη ξύλινης επίπλωσης ναών που δε βρίσκονται σε χρήση σήμερα. Τα περισσότερα ξυλόγλυπτα έχουν συχνά επιχρυσωμένη επιφάνεια ή και ζωγραφιστό διάκοσμο. Από τον παλιότερο νότιο της Καθολικής διατηρήθηκε, επίσης, ένα σύνολο της Σταυρώσεως με ολόγλυφες μορφές του Χριστού, των δύο ληστών, της Παναγίας και του Αγ. Ιωάννη του Θεολόγου, πάνω σε γλυπτό Γολγοθά.

Αρχιτεκτονική γλυπτική και επιγραφές.

Η συλλογή απολείται από τμήματα αρχιτεκτονικού γλυπτικού διάκοσμου κυρίως, όμως, από κτηριακές επιγραφές με προσηφαστικούς σταυρούς ή άλλο διάκοσμο από εκκλησίες και άλλα κτίσματα που δεν υπάρχουν πια.

Επιτύμβιες στήλες

Τελειώνοντας, αναφέρω τις επιτύμβιες στήλες που διασώθηκαν από παλιά νεκροταφεία που δεν υπάρχουν σήμερα και οι οποίες θρήνηκαν παραπεταμένους σε διάφορα μέρη. Είναι, κυρίως, του 18ου και του 19ου αιώνα και αποτελούν μικρή αλλά αξιοπρόσεχτη συλλογή.